

EDICIJA KLASICI SVETSKE KNJIŽEVNOSTI

VODENICA NA FLOSI, Džordž Eliot
VELIKI GETSBI, Skot Ficdžerald
PRVI LJUBAVNIK, Anton Čehov
POSLEDNJE SKRETANJE ZA BRUKLIN, Hjubert Selbi
ČETIRI TRAGEDIJE: ROMEO I JULIJA,
HAMLET, MAGBET, KRALJ LIR, Vilijam Šekspir
PRESUDA – SABRANE PRIPOVETKE, Franc Kafka
NA PUTU, Džek Keruak
OŠTRICA BRIJAČA, Somerset Mom
DAMA S KAMELIJAMA, Aleksandar Dima Sin
ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil
JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete
STAKLENO ZVONO, Silvija Plat
JEDNA SVANOVA LJUBAV, Marsel Prust
MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj
TES OD RODA D'ERBERVILA, Tomas Hardi
PROCES, Franc Kafka
ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski
SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld
IDIOT, Fjodor Dostojevski
MALE ŽENE / DOBRE SUPRUGE, Luiza Mej Olkot
ODABRANE DRAME: ČOVEK JE ČOVEK, OPERA ZA TRI GROŠA;
MAJKA HRABROST I NJENA DECA, Bertolt Breht
BOGORODIČINA CRKVA U PARIZU, Viktor Igo
ZAPISI IZ PODZEMLJA, Fjodor Dostojevski
FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli
MAJSTOR I MARGARITA, Mihail Bulgakov
ANA KARENJINA, Lav Tolstoj
MOBI DIK, Herman Melvil
BRAĆA KARAMAZOVI, Fjodor Dostojevski
RUĐIN / OČEVI I DECA, Ivan Turgenjev
EVGENIJE ONJEGIN, Aleksandar Puškin
GOSPOĐA BOVARI, Gistav Flober
MALI LJUDI / DŽOINI DEČACI, Luiza Mej Olkot
SRCE TAME, Džozef Konrad
RAT SVETOVA, Herbert Džordž Vels
DŽEJN EJR, Šarlota Bronte
KNJIGA O SNOBOVIMA, Vilijam Mejkpis Tekeri

NANA

EMIL ZOLA

Preveli sa francuskog
Ivan Dimitrijević i Milan Šare

■ Laguna ■

PRVA KNJIGA

I

U devet časova dvorana pozorišta *Varijete* bila je još prazna. Bilo je svega nekoliko osoba na balkonu i sedištima kod orkestra, gotovo izgubljenih među foteljama od crvene kadife, u sutonu upola zapaljenih lusterata. Senka je mračila veliku crvenu zavesu, nikakav šum nije dopirao s pozornice, rampa je bila ugašena, pultovi svirača spušteni. Samo se gore, na trećoj galeriji, oko velikog kruga na tavanici, po kome naga deca i žene hrljahu u nebo pozelenelo od plina, samo su se odande čuli smeh i uzvici iz neprekidnog žamora glasova; glave, pod kapićem ili kačketom, ređale su se pod širokim svodom oivičenim pozlatom. S vremena na vreme pojavljivala bi se neka razvodnica sa ulaznicom u ruci, a pred njom gospodin i gospođa koji su sedali, gospodin u crnom odelu, gospođa tanka i povijena, i gledali lenjo po dvorani.

Dva mladića pojaviše se među sedištima orkestra. Stajali su i posmatrali.

– Šta sam ti rekao, Hektore – govorio je glasno stariji, visoki mladić sa crnim brčićima – došli smo suviše rano. Zaista si me mogao pustiti da dovršim cigaru.

Jedna razvodnica prođe.

– Oh, gospodine Fošeri – reče ona familijarno. – Neće početi za pola sata.

– Zašto onda objavljuju da je početak u devet? – gundao je Hektor, a njegovo mršavo lice dobi kiseo izraz. – A Klarisa, koja večeras igra rekla mi je jutros da će početi tačno u devet.

Za trenutak začutaše, digoše glavu i gledahu uporno u mračne lože. Ali su ih zelene tapete činile još mračnijim, a lože dole u parteru bile su u potpunoj pomrčini. U ložama na balkonu bila je samo jedna debela gospođa, koja se sva rasplinula na kadifenom naslonu. Levo i desno, između dva visoka stuba, lože u proscenijumu ispod draperija sa dugim resama bile su prazne. Pozlačena sala, sa jasnozelenim tapetama, gubila se u finoj magli kratkih plamenova velikog kristalnog lusteru.

– Jesi li nabavio ložu do pozornice za Lusi? – upita Hektor.

– Da, ali sa prilično teškoće – odgovori Fošeri. – Ah, što se nje tiče, ne boj se, Lusi neće doći rano.

On prikri ovlašno zevanje, pa nastavi posle kratkog ćutanja:

– Baš si srećan, ti koji još nikad nisi video neku premijeru... *Plava Venera* će biti događaj. Već šest meseci govori se o njoj. Dragi moj, kakva muzika! Vraga! Bordenav razume svoj posao i čuvao je to za Izložbu.

Hektor je pobožno slušao; on postavi ovo pitanje:

– A poznaješ li Nanu, novu zvezdu koja će igrati *Veneru*?

– Evo ti na! Opet isto! – uzviknu Fošeri odmahujući rukama. – Od jutros mi dosadiše sa Nanom. Sreo sam više od dvadeset osoba i svaka: „A Nana?“, „A ko je Nana?“. Otkuda ja to znam! Zar ja poznajem sve pariske devojke? Nana je Bordenavov pronalazak. To mora biti nešto naročito.

On učuta. Ali prazna dvorana i suton u njoj, to crkveno raspoloženje sa pritajenim razgovorima i laganim zatvaranjem vrata, sve mu je to bilo dosadno:

– Ah, ne – reče on odjednom – ovde se stari. Ja idem. Možda ćemo dole naći Bordenava. Od njega ćemo čuti pojedinosti.

Dole, u prostranom tremu sa mermernim podom, gde je kontrola već bila na svome mestu, publika je počela dolaziti. Kroz troja otvorena vrata videlo se kako huči život na bulevarima, koji su bleštali i kipteli od sveta u ovoj lepoj aprilskoj noći. Tutnjava kola naglo je prestajala, vratanca su se s praskom zatvarala, a svet je ulazio u manjim grupama, zadržavao se malo kod kontrole i potom se peo dvojnim stepeništem, gde su se žene zadržavale njišući strukom. Po golim zidovima ove sale, koja je zbog oskudne dekoracije iz doba carstva podsećala na galeriju kakvog hrama od kartona, uz drečecu svetlost plina, videle su se ogromne žute plakate sa krupnim slovima: Nana. Gospođa, primamljena, zaustavljala su se da čitaju, drugi su stajali i razgledali zakrčujući prolaz, dok je kod blagajne jedan dežmekast čovek, širokog obrijanog lica, grubo odgovarao onima koji su pošto-poto hteli da dobiju ulaznice.

– Eno Bordenava – reče Fošeri silazeći niz stepenice. Ali ga je direktor već bio opazio.

– Ah, krasni ste mi vi! – povika mu izdaleka. – Tako ste mi napisali članak. Otvorim jutros *Figaro*, ništa!

– Čekajte – odgovori Fošeri. – Treba najpre da vidim vašu Nanu, pa da o njoj pišem. Uostalom, ništa nisam obećao.

Da bi to presekao, predstavi mu svog rođaka Hektora od Faloaza, mladića koji je došao da u Parizu dovrši svoje obrazovanje. Direktor odmeri mladića. A Hektor ga je gledao sa divljenjem. To je, dakle, taj Bordenav, taj pronalazač žena, sa kojima je postupao kao sa robijašima, ta glava u kojoj se uvek kuva kakva reklama, čovek koji je vikao, pljuvao, lupao se po butinama, cinik sa duhovitošću žandarma! Hektor pomisli da treba da kaže nešto ljubazno, pa poče sladunjavim glasom:

– Vaše pozorište...

Bordenav ga prekide mirno sirovom rečju, kao čovek koji voli samo jasnu situaciju:

– Recite: moj burdelj.

Fošeri se osmehnu odobravajući, dok je Faloazu zaostalo u grlu spremljeno laskanje, i pravio se kao da mu se sviđa reč. Direktor je, međutim, požurio da pozdravi jednog dramskog kritičara čiji su članci imali velikog uticaja. Kad se on vrati, Faloaz se pribrao. Bojao se da ne izgleda kao palančanin ako bi se pokazao isuviše pogođen.

– Rekoše mi – počeo on opet, želeći da na svaki način kaže nešto – da Nana ima lep glas.

– Ona? – povika direktor slegnuvši ramenima. – Kao prava testera.

Mladić se požuri da doda:

– Uostalom, odlična glumica.

– Nana! Denjak! Ne zna šta će ni s rukama ni s nogama.

Faloaz porumene. On više ništa nije razumeo i promuća:

– Ni za šta na svetu ne bih propustio večerašnju premijeru.

Znao sam da je vaše pozorište...

– Recite slobodno: moj burdelj – prekide ga Bordenav hladnom tvrdoglavošću ubeđenog čoveka.

Za to vreme je Fošeri, sasvim hladno, posmatrao žene koje su prolazile. On priteče u pomoć svom rođaku kad ga je video da je zinuo ne znajući da li treba da se smeje ili ljuti.

– Pa učini po volji Bordenavu, nazovi njegovo pozorište kako on želi, kad mu to čini zadovoljstvo... A vi, dragi moj, nemojte nas zavitlavati. Ako vaša Nana ne ume ni da peva ni da glumi, vi ćete imati fijasko, eto vam. A toga se ja i bojim, uostalom.

– Ja, fijasko! Ja, fijasko! – povika direktor, a lice mu se zacrvene. – Zar je jednoj ženi potrebno da ume pevati i glumiti? Ah, dečko moj, ti si suviše glup... Nana ima nešto drugo, dovraga! Nešto što zamenjuje sve. Ja sam je onjušio, i to je veoma jako u njoj, ili sam ja običan šmokljan. Videćeš, videćeš, ona ima samo da se pojavi, a cela će sala ziniti od čuda.

Beše podigao uvis svoje krupne ruke, koje su drhtale od uzbuđenja; pa kad mu odlaknu, on spusti glas i progunđa više kao za sebe:

– Ah, ta će daleko! Sto mu gromova! Daleko će otići! Kakva koža! Oh, kakva koža!

Zatim, kako ga je Fošeri ispitivao, on pristade da ispriča neke pojedinosti masnim izrazima, što je vređalo Hektora od Faloaza. Poznavao je Nanu i hteo je da je izvede pred publiku. Upravo je tada tražio glumicu za Veneru. On nije mario da se dugo bavi oko jedne žene, bolje je da se što pre izvede pred publiku, da publika u njoj uživa. Ali, dovraga, u njegovoj rođenoj šatri našlo se jedno zlo koje se pobunilo zbog dolaska ove velike devojkice. Roza Minjon, njegova zvezda, dobra glumica i sjajna pevačica, pretila je svakog dana otkazom, besna jer je u Nani predosećala takmaca. Pa kakva bruka zbog plakata! Najzad, on je odlučio da imena obeju glumica štampa slovima iste veličine. Njemu se nije smelo dosađivati. Kad bi koja od njegovih „ženica“, tako ih je on zvao, Simona ili Klarisa, pošla malo u raskorak, znao je gde ih treba udariti nogom. Inače, ne bi se moglo živeti. On je trgovao njima i znao je koliko vrede te „devojkice“!

– Gle – reče on prekidajući priču. – Minjon i Štajner. Uvek zajedno. Vi znate da se Roza popela Štajneru navrh glave, a sad ga njen muž ne pušta ni trenutka, boji se da ne odmagli.

Na uglovima pozorišne zgrade fenjeri su bacali mlaz jake svetlosti na trotoar. Dva mala drveta jasno su se izdvajala na zelenoj svetlosti. Jedan stub se sav beleo od svetlosti da su se izdaleka mogli čitati plakati kao usred dana, a tamo dalje svetlost se probijala kroz mrak bulevara kojim se još kretala masa ljudi. Mnogi nisu odmah ulazili unutra, zastajkiivali su napolju da dovrše cigaru, svetlost rampe činila ih je prozračnim, dok je po pločniku ocrtavala njihove kratke crne senke. Minjon, prava ljudina, plećat, sa četvrtastom glavom vašaarskih gimnastičara, krčio je prolaz kroz gomilu, vukući podruku bankara Štajnera, trbušastog čovečuljka čije je okruglo lice uokviravala proseda brada.

– Eh – reče Bordenav bankaru – vi ste je juče sreli u mojoj kancelariji.

– To je, dakle, bila ona! – povika bankar. – Odmah sam pomislio. Samo, kako sam ja izlazio upravo kad je ona došla, jedva sam mogao da je vidim.

Minjon je slušao oborenih očiju, vrteći nervozno na prstu prsten sa krupnim dijamantom. Razumeo je da je reč o Nani, ali kako je Bordenav tako opisivao svoju početnicu da su se bankareve oči počele da žagre, on se umeša:

– Ostavite, prijatelju, olupina! Publika će je već dobro ispratiti. Štajnere, dragi moj, vi znate da vas moja žena čeka u svojoj garderobi.

Želeo je da ga odvuče, ali Štajner ne htjede da ostavi Bordenava. Pred njima se oteгла povorka pred kontrolom, čula se silna graja u kojoj je odjekivala reč Nana sa svoja dva sjajna sloga, zgodna za pevanje. Ljudi pred plakatima sricali su glasno njeno ime, neki ga izgovarahu onako usput, sa naglaskom pitanja, dok ga žene, uznemirene i nasmejane, ponavljahu tiho i kao sa iznenađenjem. Niko nije poznao Nanu. Odakle li je došla ta Nana? I počese priče i šale koje su se šaputale na uvo. To ime imalo je u sebi nečeg maznog, nečeg odveć intimnog i zgodnog za sva usta. Samo dok ga izgovori, gomila je bila vesela kao dobro dete. Groznica radoznalosti podsticala je gomilu, ona pariska radoznalost, silna kao kakav nastup ludila, svi su hteli da vide Nanu. Jednoj gospođi su pocepali skut od haljine, jedan gospodin je izgubio šešir.

– Ah, vi odveć zahtevate – vikao je Bordenav, koga su dvadesetorica zasula pitanjima. – Sad ćete je videti... Bežim, potreban sam tamo.

Očaran što je raspalio publiku, on se izgubio. Minjon je slegao ramenima podsećajući Štajnera da ga Roza čeka da mu pokaže svoj kostim iz prvog čina.

– Evo Lusi! Eto silazi iz kola – reče Faloaz Fošeriju.

To je zaista bila Lusi Stjuart, mala, ružna ženica od oko četrdeset godina, vrlo dugačkog vrata, mršava i izdužena lica, sa debelim usnama, ali tako živa i tako umiljata da je bila puna

draži. S njom su išle Karolina Eke i njena majka. Karolina je bila hladna lepotica, njena majka vrlo dostojanstvena i napeta.

– Ti ćeš s nama, zadržala sam mesto za tebe – reče Lusi Fošeriju.

– Ah, taman! Da ne vidim ništa! Imam svoju fotelju! Ona mi je milija.

Lusi se naljuti. Možda ne sme da se pojavi s njom? Ali naglo se stiša i pređe na drugi predmet.

– Što mi nisi rekao da poznaješ Nanu?

– Nanu? Nikad je nisam video.

– Zaista? Meni su se kleli da si njen ljubavnik.

Ali im je Minjon, stavljajući prst na usne, davao znak da ćute. I na Lusino pitanje, šapćući, pokaza im jednog mladića što prolazaše:

– Nanin prijatelj.

Svi ga pogledaše. Bio je očaravajući. Fošeri ga poznaje. To je Dagine, koji je sa ženama straćio tri stotine hiljada franaka, a sada senzali na berzi da bi im mogao s vremena na vreme kupiti buket cveća ili ponuditi večeru. Lusi primeti da on ima lepe oči.

– Ah, evo Blanše! – povika Lusi. – Ona mi je rekla da si spavao sa Nanom.

Blanša od Sivrija, krupna plavuša, lepog, suviše namazanog lica, dolazila je u društvu nekog vitkog gospodina, savršeno negovanog i vrlo otmenog.

– Grof Ksavije od Vandevra – šapnu Fošeri na uvo Faloazu.

Grof se rukova s novinarom, dok se između Lusi i Blanše zapodenu žustro objašnjenje. Svojim širokim suknjama sa volanima ometale su prolaz, jedna u plavom, druga u ružičastom, a sa njihovih usana letela je reč Nana tako piskavo da su ih svi slušali. Grof od Vandevra odvede Blanšu. No sada se po celom predvorju samo ponavljalo Nanino ime, i to glasno jer je očekivanje pojačalo nestrpljenje. Što već ne počinju? Ljudi su gledali na časovnik, zakasneli su iskakali iz kola pre nego što bi ona stala, grupice su ostavljale pločnik kojim su šetaći

prolazili sad slobodnim osvetljenim prostorom i, kriveći vrat, gledali u pozorište. Jedan mangup se zaustavi zviždeći pred velikim plakatom na ulazu, pa onda viknu glasom lakrdijaša: „Oho, Nana!“, i nastavi put vukući svoje klompave cipele. Smeh obuze sve. Vrlo ugledna gospoda ponoviše: „Nana, oho, Nana!“ Svet se gušio, na kontroli nastajala svađa, larma je bivala sve jača, Nanino ime se ponavljalo, tražili su Nanu u jednom od onih glupih nastupa surove senzualnosti koja obuzima gomilu.

Ali kroz sivu galamu odjeknu zvonce koje je objavljivalo početak. Čak do bulevara čuše se uzvici: „Zvonilo je, zvonilo je!“ Nastade guranje, svaki je hteo da prođe, dok su se činovnici kontrole udvostručili. Minjon, uznemiren, dokopa se najzad Štajnera, koji nije otišao da vidi Rozin kostim. Na prvo zvono Faloaz se dokopao Fošerija i jurnuo kroz gomilu da bi čuo uvertiru. Guranje publike naljuti Lusi Stjuart. Kakva su to gruba stvorenja koja guraju žene! Ona osta poslednja sa Karolinom Eke i njenom majkom. Predvorje je bilo prazno. Samo tamo dole bulevar je još besprekidno bruja.

– Kao da su ti njihovi komadi uvek zabavni – ponavljala je Lusi penjući se uz stepenice.

U dvorani, stojeći pred svojim foteljama, Fošeri i Faloaz su opet posmatrali. Sada je sala bleštala. Visoki plamenovi plina sipali su sa velikog kristalnog lusteru žute i ružičaste zrake, koji su padali sa svoda na parter kao kiša svetlosti. Dok se pod odveć sirovim slikama tavanice sijala pozlata, a bledezelena ukrasi umanjivali sjaj, prelivala se crvena kadifa sedišta. Naglo upaljena rampa poplavi svetlošću zavesu čije su purpurne draperije podsećale na kakav dvorac iz bajke, a koja je bila u upadljivoj suprotnosti sa oskudno ukrašenim okvirom na kome su pukotine pokazivale malter ispod pozlate. Bilo je već prilično toplo. Muzičari za pultovima udešavali su svoje instrumente, lako ćeretanje flaute, ugašeni uzdasi roga, pevušavi glas violine – sve se to mešalo sa sve većom grajom. Svi su govorili, gurali se i lomili, navaljujući da dođu do svog mesta, a po hodnicima je bilo toliko muvanja

da je kroz svaka vrata jurio nepresušan talas sveta. Svuda unakolo šuštanje svile, defilovanje sukanja i frizura, prekinuto ovde-onda frakom ili redengotom. Međutim, redovi fotelja su se lagano punili, ovde je padala u oči neka svetla haljina, tamo se nagnula jedna glava sa finim profilom i pundom, kroz koju je blistao sjaj nakita. U jednoj loži krajičak golog ramena beleo se kao svila. Neke gospođe, dostojanstvene, hladile su se lagano lepezama, posmatrajući talas sveta, a mlada gospoda, stojeći kraj svojih sedišta, sa duboko isečenim prslucima i cvetom u rupici od kaputa, prinosisi su očima doglede rukama u belim rukavicama.

Dva rođaka tražila su poznata im lica. Minjon i Štajner su bili zajedno u maloj loži, nalakćeni na kadifu naslona. Činilo se da je Blanša od Sivrija sama u loži do pozornice, u parteru. Ali je Faloaza naročito zanimao Dagene, koji je imao fotelju u orkestru, dva reda ispred njega. Pored njega jedno momče, kome je moglo biti najviše sedamnaest godina, svakako kakav gimnazista, bečio je svoje lepe oči, plave kao u anđela. Fošeri se osmehnu spazivši ga.

– Koja je ona gospođa na balkonu? – upita odjednom Faloaz. – Ona što je kraj nje kći u plavom?

On pokazao na jednu gojaznu damu koja se gušila u mideru, nekadašnju plavušu koja je osedela, pa se obojila u žuto, njeno okruglo lice, crveno od boje, nadimalo se od navale detinjastog uzbuđenja.

– To je Gaga – odgovori Fošeri ravnodušno.

A kako mu se učini da to ime zapanji njegovog rođaka, on dodade:

– Ne poznaješ Gagu? Ona je bila u modi prvih godina vladavine Luja Filipa. Sada vuče svuda sa sobom svoju kćer.

Faloaz i ne pogleda devojkicu. Njega je uzбудila Gaga, i više nije odvajao pogled od nje. Nalazio je da je još lepa, ali se ne usudi da to kaže.

Međutim, kapelnik je digao palicu, orkestar počeo uvertiru. Svet je još ulazio, nemir i larma bivali su sve veći. Među tom

premijerskom publikom, uvek istom, bilo je malih intimnih krugova koji su se sretali uz osmeh. Stalni gosti, sa šeširom na glavi, koji su se ovde osećali kao kod kuće, pozdravljali su se. To je bio Pariz, književni Pariz, Pariz bankarstva i zadovoljstva, mnogo novinara, nekoliko pisaca, berzijanaca i više lakih nego poštenih žena, čudno izmešan svet, sklopljen od svih darova, načet svima porocima, gde se na svakom licu ogledala ista groznica i isti zamor. Fošeri, koga je rođak jednako zapitki-vao, pokazivao mu je lože novinara i klubova, imenovao mu dramske kritičare, jednog mršavka, iscedenog lica, sa zlim tankim usnama, pa onda jednog debeljka, dobrodušnog izgleda, skoro naslonjenog na rame svoje susedke, koju je gledao nežno i očinski.

Ali on stade videći da Faloaz pozdravlja osobe iz jedne lože na sredini. On se iznenadi.

– Kako? – uzviknu on. – Ti poznaješ grofa Mifaa od Bevila?

– Oh, odavno – odgovori Hektor. – Mifaovi imaju imanje blizu našeg. Često ih posećujem. Grof je sa ženom i tastom, markizom od Šuara.

I iz sujete, zadovoljan što mu se rođak izenađuje, on se zaustavi na pojedinostima: markiz je bio državni savetnik, grof je tek naimenovan caričinim komornikom. Fošeri je uperio dogled i posmatrao groficu, crnku bele puti, punačku ženu sa lepim crnim očima.

– Predstavi me za vreme odmora – završi on. – Sa grofom sam se već sretao, ali bih voleo da idem na njihove prijeme utorkom.

Snažno „Pst!“ dopire sa gornjih galerija. Svira se uvertira, a svet još dolazi. Zakasneli primoravaju čitave redove slušalaca da se dižu, lupaju vrata na ložama, u hodniku glasne prepirke. Razgovor se ne prekida, kao čavrljanje hora brbljivih vrabaca u sumraku. Čitava zbrka, jedni mašu rukama, drugi glavom, jedni hoće da se ugodno nameste, drugi tvrdoglavo stoje da bace još koji pogled na publiku. Uzvici: „Sedite, sedite!“, dopiru

iz mračnih dubina partera. Čitava drhtavica prođe dvoranom: najzad će se videti ta čuvena Nana o kojoj već osam dana govori ceo Pariz.

Razgovor se, međutim, polako i postepeno gubio, samo tek ponegde izbije nov žagor, a usred tih malaksalih razgovora i uzdaha koji izumiru orkestar je ličio na smeh vragolana. Publika, koju je to golicalo, već se smešila. Klaka, u prvom redu partera, besno je lupala rukama. Zavesa se diže.

– Gle – reče Faloaz, koji je još govorio – kod Lusi je neki gospodin.

On je gledao ložu do pozornice, desno na balkonu. Karolina i Lusi sede su napred, pozadi se videlo dostojanstveno lice Karolinine majke i profil nekog visokog plavokosog mladića besprekornog držanja.

– Gledaj samo – ponovi Faloaz jogunasto. – Tamo je neki gospodin.

Fošeri se odluči da upravi dogled na ložu, ali se odmah okrenu.

– Ah, tamo je Labordet – promrmlja bezbrižno, kao da prisustvo toga gospodina mora svakom izgledati potpuno prirodno i bezopasno.

Iza njih se čulo: „Mir!“, i oni moradoše začutati. Sada je sala bila nepomična, kroz ceo amfiteatar, počevši od orkestra, nizali su se redovi uspravljenih i pažljivih glava. Prvi čin *Plave Venere* događa se na Olimpu, na Olimpu od kartona, kulise su prikazivale oblake, Jupiterov presto stajao je desno. Na sceni su Irida i Ganimed, oni su uz pomoć nebeskih slugu, koji su pevali u horu, nameštali sedišta za veće bogova. Klaka iz partera opet udari u odobravanje sasvim sama. Publika se još nije snašla i čekala je. Faloaz je, međutim, pljeskao Klarisi Beni, maloj ženi iz Bordenavove trupe, koja je igrala Iridu, u otvorenoplavoj odeći, s ešarpom od sedam duginih boja oko struka.

– Znaš, ona mora da zadigne košulju da bi metnula ešarpu – reče Fošeriju tako da ga i drugi čuju. – To smo jutros probali... Vidi joj se košulja ispod mišica i na leđima.

Lako drhtanje prođe kroz salu. Pojavi se Roza Minjon kao Dijana. Iako ni stasom ni pojavom nije odgovarala ulozi, mršava i crna, simpatično ružna kao pariski mangup, izgledala je krasno kao ruglo klasične boginje. Svoju ulaznu ariju, sa rečima glupim da se čovek zaplače, u kojima se žali na Marsa što hoće da je ostavi zbog Venere, pevala je sa sramežljivim uzdržavanjem, tako punim nagoveštene veselosti da se publika zagrejala. Njen muž i Štajner, jedan uz drugog, zadovoljno su se smešili. Sva sala prasnu kad se pojavi omiljeni glumac Prilijer u generalskoj uniformi kao Mars, sa džinovskim perom, vukući neku sabljetinu koja mu je dopirala do ramena. On je bio sit Dijane, koja ga je suviše mučila. Onda se Dijana rešava da ga uhodi i da se osveti. Duet se svršavao šaljivom tirolskom arijom, koju je Prilijer otpevao komično visokim tonom naljućenog mačora. Bilo je nečeg glupo zanimljivog u tom omiljenom prvaku, koji je tobože hrabro kolačio oči, što je izazivalo slatko smejanje dama po ložama.

Zatim je publika opet postala hladna, dalje scene bile su joj dosadne. Jedva je stari Bosk, u ulozi glupog Jupitera, sa ogromnom krunom koja mu je skoro spljoštila glavu, oraspolio publiku za trenutak, u sceni svađe sa svojom ženom Junonom zbog kuvaričinog računa. Defile bogova, Neptuna, Plutona, Minerve i ostalih, umalo nije pokvario sve. Publika nije više imala strpljenja, zabrinjavajuće šuškanje i mrmljanje bilo je sve jače, slušaoci su izgubili interesovanje i počeli da posmatraju po sali. Lusi se smejala sa Labordetom, grof od Vandevra izdizao je glavu iznad snažnih Blanšinih ramena, a Fošeri je ispod oka posmatrao Mifaove, grof je bio vrlo ozbiljan kao da ga se to ništa ne tiče, grofica se ovlaš smeškala, zalutalih pogleda, sanjajući. No, odjednom, usred tog neraspoloženja, odjeknu pljesak klake protegnuto kao plotuni. Svi pogledaše na scenu. Da nije Nana? Ta se Nana isuviše čeka.

Međutim, to je bila deputacija smrtnih ljudi koje su Ganimed i Irida uveli. Sve uvaženi građani, sve prevareni muževi, koji su

došli da se bogu bogova požale na Veneru što odveć raspaljuje krv i srca nežnih žena. Hor, naivnim i tužnim tonom, sa pauzama punim komičnih priznanja, silno je zanimao publiku. Jedna reč prolete kroz salu: „Hor rogonja, hor rogonja“; reč osta, i vikali su „bis“. Glave horista bile su smešne i sasvim prikladne, naročito glava jednog debeljka sa licem nalik na pun mesec. Međutim, upada Vulkan, sav besan i traži svoju ženu, koja je već tri dana otumarala. Hor poče ponovo, moleći Vulkana, boga rogonja. Vulkana je igrao Fontan, komičar originalnog i prostačkog dara, sa slobodom preterane mašte, u kostimu seoskog kovača, u riđoj vatrenoj perici, golih ruku po kojima su bila tetovirana srca probodena strelom. Jedna žena glasno viknu: „Uh, kako je ružan!“, i sve prsnuše u smeh i zapljeskaše.

Scena za ovom činila se beskrajna. Jupiter nikako da skupi veće koje bi rešavalo o žalbi prevarenih muževa. I još nikako nema Nane! Čuvaju, valjda, Nanu kad već bude trebalo da se zavesa spusti? Toliko dugo očekivanje već je ljutilo publiku. Žagor je ponovo počeo:

– Ne valja – reče Minjon Štajneru, sav srećan. – Sjajno nasedanje, videćete.

U tom trenutku razdvojiše se oblaci udno pozornice i pojavi se Venera.

Nana, vrlo visoka, vrlo razvijena za svojih osamnaest godina, u beloj tunici boginje, sa dugom riđom kosom rasutom po plećima, silazila je hladnokrvno prema rampi, smejući se na publiku. Ona otpoče svoju veliku ariju: „Kad Venera noću luta...“

Kod drugog stiha publika se zagleda. Je li to kakva šala, kakva Bordenavova opklada. Još se nikad nije čuo ovakav neprirodan glas, ni sa najmanje škole. Njen direktor je imao pravo, ona je pevala kao testera. Na pozornici ne ume da se snađe, ruke izbacuje napred njišući se celim telom, što nije bilo ni pristojno, ni ukusno. Iz partera su se već čuli glasovi: „Oh! Oh!“ Na galerijama poče zviždanje, dok jedan glas nalik na mladog petla koji menja glas ne viknu ubedljivo iz fotelja orkestra:

– Vrlo šik!

Sva sala pogleda. To je bio anđelak, gimnazista sa lepim očima, sad razrogačenim, lica sva usplamtela pod Naninim uticajem. Kad primeti da ga celo pozorište gleda, on pocrvene od stida što je nehotice govorio glasno. Dagene, njegov sused, posmatrao ga je smešeći se, publika se smejala stišana i niko više nije pomišljao da zviždi. Mlada gospoda u belim rukavicama, takođe očarana Naninim telom, oduševiše se i zapljeskaše.

– Tako je! Vrlo dobro! Bravo!

A Nana, videći da se publika smeje, pođe se i sama smejati. Veselost se udvostruči. Ipak je bila zanimljiva ta lepa devojka. Njen osmeh dubio joj je na obrazima dve slatke jamice. Ona je čekala, ne zbudujući se, familijarno, na ravnoj nozi s publikom, namigujući kao da hoće da joj kaže kako ona zaista nema dara ni za prebijenu paru, ali da to ne mari ništa, jer ima u njoj nečeg drugog. Pa, mahnuvši rukom kapelniku, kao da hoće da mu kaže: „Hajdemo, čiča, dalje!“, poče svoj drugi kuplet „U ponoć Venera prolazi“.

Uvek onaj isti kiseli glas, ali sad je on grebao publiku baš tamo gde treba, tako da je gledaoce na mahove prožimala jeza. Ona se neprestano smeškala, što je osvetljavalo njene male rumene usne i odsajivalo u njenim velikim jasnoplavim očima. Pri nekim slobodnijim stihovima sladostrasno je prčila nosić šireći ružičaste nozdrve, dok bi joj plamen liznuo uz obraze. Ona se jednako njihala, ne znajući ništa drugo. Publika više nije nalazila da je to ružno, naprotiv. Gospoda uperiše na nju doglede. Završavajući kuplet, glas je sasvim izdade, ona shvati da nikad neće dospeti do kraja. Tada, bez imalo uznemirenja izvi kukove, što pod tankom tunikom ocrtala njenu oblinu, i zabacivši glavu, raširi ruke. Svi zapljeskaše. Odjednom, ona se okrete, pokaza svoja leđa po kojima se riđa kosa pružila kao runo. Pljeskanje postade besno.

Kraj prvog čina bio je hladniji. Vulkan je hteo da ošamari Veneru. Bogovi su većali i odlučili da najpre sprovedu istragu

na zemlji pre nego što reše žalbu prevarenih muževa, Dijana je u tom trenutku čula kako su Venera i Mars nežno razgovarali i odlučili da dobro motri na njih za vreme puta po zemlji. Bila je to i scena u kojoj je Amor, koga je igrala jedna dvanaestogodišnja devojčica, na sva pitanja odgovarao plačljivim glasom: „Da, mama... ne, mama“, čupkajući nos prstom. Jupiter, sa strogošću naljućenog gospodara, zatvorio je Amora u mračnu sobu i zadao mu da dvadeset puta izmenja glagol voleti. Finale se publici više svidelo jer su ga i hor i orkestar izveli odlično. Ali kad zavesa pade, uzalud je klaka pokušavala da izazove glumce, svi su žurili prema izlazima.

Gurali su se, gazili jedan drugom obuću, stešnjeni između redova fotelja, saopštavali utiske. Jedna ista reč se ponavljala:

– Budalaština!

Neki kritičar govorio je da bi najbolje bilo da se ovim i svrši komad, koji je, uostalom, bio za sve nezanimljiv: uglavnom se govorilo o Nani. Fošeri i Faloaz su izašli prvi i sretoše se u hodniku sa Štajnerom i Minjonom. Davili su se u tom uzanom hodniku, tesnom i niskom kao u kakvom prolazu ugljenokopa, osvetljenom svetlošću plina. Stajali su neko vreme kraj desnog stepeništa, zaštićeni od guranja krajem stepenišne ograde. Publika sa galerije silazila je uz neprekidnu lupu svojih teških cipela, povorka crnih odela prolazila je mimo njih, dok se jedna garderoberka s mukom trudila da od gomile sačuva stolicu na kojoj je naslagala kapute.

– Ama, ja je znam! – povika Štajner čim opazi Fošerija. – Svakako sam je negde video. Verovatno u *Kazinu*, odakle su je morali izneti, toliko je bila pijana.

– Ne znam tačno – odgovori novinar. – I meni se čini da sam je negde sreo...

On spusti glas i dodade smešeći se:

– Možda kod Trikonke.

– Vraga! Na nekom prljavom mestu – izjavi Minjon, koji je izgledao očajan. – Odvratno je da publika ovako prima i takva

stvorenja. Još malo pa u pozorištima više neće biti poštenih žena. Još ću na kraju morati da zabranim Rozi da igra.

Fošeri nije mogao da uzdrži osmeh. Međutim, još uvek je trajala lupa teške obuće o stepenice, jedan čovečuljak u kačketu govorio je razvlačeći:

– O, la, la, kako je punačka! Dobar zalogaj!

U hodniku, dva mladića sa kolmovanom kosom, prigodno odevena, svađala su se. Jedan je stalno ponavljao reči: „Kužno, kužno!“, ne obrazlažući. Drugi je, opet, odgovarao rečima: „Sjajna! Sjajna!“ bez ikakvih objašnjenja.

Faloazu se takođe mnogo svidela, on se jedino usudio da kaže kako bi bilo dobro da školuje glas. Tada Štajner, koji ništa nije slušao, kao da se trže iz sna. Uostalom, treba čekati. Možda će se u narednim činovima sve pokvariti. Publika je pokazala dosta predusretljivosti, ali svakako još nije pobeđena. Minjon se kleo da se komad neće moći dovršiti, i kako Fošeri i Faloaz odoše u foaje, on uze Štajnera podruku, naže mu se nad rame šapćući:

– Dragi moj, videćete u drugom činu kostim moje žene. To je fino.

Gore u foajeu tri velika kristalna lusterata blistala su punim sjajem. Dva rođaka oklevahu; kroz staklena vrata, s kraja na kraj, videla se masa glava, koja se kretala kao poneta bujicom u oba pravca. Oni ipak udoše. Nekoliko grupa ljudi govorilo je na sav glas uz žustre pokrete, drugi su šetali u povorci, obrćući se na petama i škripeći o uglučan parket. Levo i desno, između stubova od šarenog mermera, sede su gospođe na klupama od crvene kadife, posmatrajući, umornog izgleda, kao malaksale usled toplote, kako kraj njih prolazi povorka šetača, a iza njih u velikim ogledalima videle su se njihove punđe. U dnu, kod bifea, neki debeljko pio je sirup.

Da bi se osvežio, Fošeri izađe na balkon, Faloaz je najpre posmatrao fotografije glumica koje su uramljene visile između stubova, ali najzad se odlučio da pođe za rođakom. Napolju, na

čelu fasade pozorišta, bila je ugašena svetlost. Na balkonu bilo je mračno i sveže, i njima se učini prazan. Sam, u mraku, jedan mladić naslonjen na kamenu ogradu pušio je cigaretu koja se žarila u mraku. Fošeri pozna Dageana. Rukovaše se.

– Šta radite to? – upita ga novinar. – Krijete se po mračnim kutovima, vi koji obično o premijerama ne izlazite iz fotelje.

– Vidite, pušim – odgovori Dageana.

Na to Fošeri, da bi ga zbunio:

– Pa šta mislite o početnici? U kuloarima se rđavo govori o njoj.

– Oh – promrmlja Dageana – ljudi koje ona neće.

To je bio sav njegov sud o Naninom talentu. Faloaz se nagnuo i posmatrao bulevar. Preko puta, prozori jednog hotela i nekog kluba bili su jako osvetljeni, dok je na pločniku masa gostiju zauzela stolove kafane *Madrid*. Iako je već bilo kasno, svet se gušio, išlo se korak po korak, svet je neprestano izlazio iz Ulice Žofroa, ljudi su čekali po pet minuta da pređu na drugu stranu, tolika se bila otegla povorka kola.

– Kakva živost! Kakva huka! – ponavljao je Faloaz, koga je Pariz još čudio.

Dugo je zvonilo. Foaje se isprazni. Požuriše po hodnicima. Zavesa je već bila podignuta kad se ulazilo u grupama, na očito nezadovoljstvo publike koja je sedela. Svako je zauzimao svoje mesto, pažljiv i uzbuđena lica. Faloaz najpre pogleda Gagu, ali se iznenadi kad kraj nje opazi onog velikog plavog gospodina koji je malopre bio kod Lusi.

– Kako je ime onom gospodinu? – upita on.

Fošeri ga nije video.

– Ah, da! Labordet – odgovori on najzad sa istom nemarnošću.

Dekor drugog čina bio je iznenađenje. Scena je predstavljala „krompir-bal“ u krčmi *Kod crne kugle* u predgrađu na Belu nedelju, maske su pevale neko kolo prateći refren lupom potpetica. Ta šeretska budalaština, koju niko nije očekivao, toliko oraspoloži publiku da uz buran aplauz ponoviše kolo.

Zatim je došla grupa bogova da sprovede istragu, zalutali su, jer ih je dovela Irida, koja se hvalila kako, tobože, poznaje zemlju. I bogovi su se maskirali da ih ne bi poznali. Jupiter se obukao kao kralj Dagober i navukao čakšire naopako, a na glavu stavio krunu od belog lima, Feb se pojavio kao poštanski kočijaš, Minerva kao normandijska dojkinja. Ogromna veselost pozdravi Marsa u nemogućoj uniformi švajcarskog admirala. Ali urnebesna smeh nastade tek onda kad se pojavi Neptun u plavoj bluzi sa naduvenom dugačkom kapom, sa loknicama pilepljenim na slepoočnice, u nekim prevelikim papučama i pevajući iz basa: „Oh, kad je čovek lep, mora pustiti da ga vole!“ Začu se nekoliko: „O! O!“ Žene su malo podigle svoje lepeze. Lusi se u loži smejala tako glasno da ju je Karolina Eke morala ućutkati udarajući je lepezom.

Od tog trenutka komad je bio spasen i nagoveštavao je veliki uspeh. Taj bogovski karneval, Olimp srozan u blato, ismejana čitava jedna religija, nagrđeno čitavo jedno pesništvo, sve se to publici činilo kao sjajna gozba. Groznica nepoštovanja obuze obrazovanu premijersku publiku, gazilo se po legendi, rušila se antička kultura. Jupiter je bio šmokljan, Mars udaren. Kad se Jupiter namah zaljubio u jednu pralju, i ostao s njom da igra, Simona, koja je prikazivala pralju, udari ga u nos svojom nožicom i nazva ga šaljivo: „Čiča!“ To izazva buru smeha. Dok se igralo, Feb je plaćao za Minervu toplo piće, a Neptun je sedeo okružen sa desetak žena, koje su ga hranile kolačima. Aludiralo se, dobacivale skaredne reči, naivne reči dobijale su nova značenja uz uzvike iz partera. Odavno se u pozorištu publika nije uvalila u veću budalaštinu. To ju je odmaralo.

Međutim, usred tih ludorija, radnja se nastavljala. Vulkan, kao ficfirić, sav u žutom odelu, žutim rukavicama, sa monoklom, jurio je za Venerom, koja je bila odevena kao piljarica, ubrađena maramom, golovrata, sa krupnim zlatnim nakitom. Nana je bila tako bela i obla, svojim jakim kukovima i otvorenim usnama tako je odgovarala pojavi da odmah ovlada celom

salom. Svi zaboraviše na Rozu Minjon, slatku lutkicu sa velikim slamnim šeširom i kratkom haljinom od muslina, koja je divnim glasom pevala Dijanine tugovanke. Ova nova krupna devojka, što se pljeskala po butinama, kokotala kao kokoška, širila je oko sebe miris života, onu žensku svemoć kojom se publika opijala. Od tog drugog čina njoj je bilo sve dozvoljeno, mogla se držati rđavo na sceni, mogla je pevati netačno, zaboraviti nešto, dovoljno je bilo da se samo okrene i nasmeje, pa da joj zapljeskaju. Kad bi učinila svoj čuveni pokret kukom, fotelje bi se zapalile, neka bi se toplota pela s galerije na galeriju do samog svoda. Kad ona povede igru, nastala trijumf. Tu je bila kao kod svoje kuće, s pesnicom na kuku, Venera sa oluka, Venera sa ulice. A muzika kao da je bila udešena za njen narodski glas, muzika zurle za vašara u Sen Kluu, sa piskom klarineta i skokovima pikola.

Još dva mesta ponoviše. Valcer iz uvertire, onaj valcer sa obešenjačkim ritmom poneo je bogove. Junona kao salašarka ukebala je Jupitera sa njegovom praljom i šamarala ga. Dijana je čula kad je Venera zakazala sastanak i požurila je da saopšti Vulkanu i mesto i vreme, a Vulkan se razvika: „Imam plan!“ Kraj nije bio jasan. Istraga se završi galopom finala, i Jupiter, sav zaduvan, bez krune, izjavi da su zemaljske ženice sjajne i da je sva krivica do muškaraca.

Zavesa je pala i kroz odobravanje vikalo se snažno: „Svi! Svi!“ Kad se zavesa ponovo digla, pojavili su se svi umetnici držeći se za ruke. U sredini Nana i Roza Minjon klanjale su se duboko. Pljeskali su, klika je klicala. Zatim se sala lagano praznila.

– Treba da pozdravimo groficu Mifa – reče Faloaz.

– Da, i mene da predstaviš – odgovori Fošeri – pa ćemo posle sići.

Ali je teško bilo dospeti do balkonskih loža. Gore u hodniku svet se gušio. Da bi prošli kroz gomilu, trebalo se provlačiti pomažući se laktovima. Naslonjen na zid pod jednom bakarnom lampom u kojoj je goreo plin, debeli kritičar, okružen pažljivom gomilicom, govorio je o komadu. Ljudi u prolazu

izgovarahu poluglasno njegovo ime. Tokom predstave smejao se sve vreme, tako se govorilo po kuloarima, međutim, sad je sudio vrlo strogo o ukusu i moralu. Malo dalje, kritičar sa tankim usnama bio je pun blagonaklonosti koja je imala neki neugodan ukus, kao prokislo mleko.

Fošeri je zavirivao u lože kroz okrugle otvore na vratima, ali ga grof od Vandevra zaustavi i upita koga traži. Kad doznade da rođaci žele da posete grofa Mifaa, on ih uputi u ložu broj 7, odakle je ovaj upravo izlazio. Potom se naže na uvo novinaru:

– Jelte, dragi moj, ova Nana svakako je ona ženska što smo je jedne večeri sreli na uglu Ulice Provans...

– Gle! Tako je! – povika Fošeri. – Lepo sam rekao da je odnekud znam.

Faloaz predstavi svog rođaka grofu Mifau od Bevila, koji je bio vrlo uzdržan. Ali pri pomenu Fošerijevog imena, grofica podiže glavu i reče nekoliko ljubaznih i diskretnih reči novinaru povodom njegovih članaka u *Figaru*. Nalakćena na naslon od kadife, ona se upola okrenu i napravi lep pokret ramenima. Razgovarali su o Svetskoj izložbi.

– Biće vrlo lepo – reče grof sa zvaničnom ozbiljnošću na četvrtastom i pravilnom licu.

– Danas sam bio na Marsovom polju, vratio sam se očaran.

– Vele da neće biti na vreme gotovo – odvaži se Faloaz – ima nekih nepritilika.

Grof ga prekide strogim glasom:

– Biće gotovo jer car tako hoće.

Fošeri veselo ispriča kako jednog dana umalo nije ostao u akvarijumu koji se gradi, kad je išao da traži materijal za neki svoj članak. Grofica se smeškala. Na mahove je pogledala u salu dižući ruke sa belim rukavicama do lakata, hladeći se polako lepezom. Dvorana je bila gotovo prazna i dremala, neka gospođa u foteljama raširila su novine, gospođe su spokojno primale kao u svojim kućama. Čuo se samo ugodan žagor, kao u intimnim društvima, pod svetlošću lusteru sada ublaženoj zbog fine

prašine koja se podigla od silnog kretanja za vreme odmora. Na vratima su se gurala gospođa i posmatrala dame koje su ostale na svojim mestima. Oni bi za trenutak stajali nepomično izduženih vratova, upadljivi u svojim belim prsnicima.

– Očekujemo vas u prvi utorak – reče grofica Faloazu.

Ona pozva i Fošerija, koji se poklonio. O komadu nisu govorili, Nanino ime se nije izgovorilo. Grof je bio tako ledeno dostojanstven da bi čovek rekao da se nalazi u parlamentu. On samo reče, da bi objasnio njihovo prisustvo na predstavi, kako njegov tast voli pozorište. Vrata lože su ostala otvorena i kroz njih se video visok stas starog markiza, koji je izašao da načini gostima mesta. Njegovo lice bilo je meko i belo pod šeširom sa širokim obodom, oči su mu uznemireno posmatrale žene koje su prolazile.

Čim ih je grofica pozvala, Fošeri ustade da se oprost, osećajući da nije u redu da razgovara o komadu. Faloaz je izašao posle njega. U loži grofa od Vandevra opazio je plavog Laborjeta kako se ugodno namestio i zabavljao vrlo familijarno sa Blansom od Sivrija.

– Ah – reče on čim stiže svoga rođaka – pa ovaj Labordet poznaje, dakle, sve žene? Eno ga sad sa Blansom.

– Pa, razume se da ih sve poznaje – odgovori mirno Fošeri. – Zar ti to ne znaš?

Hodnik je bio malo manje zakrčen. Fošeri je hteo da siđe, kad ga zovnu Lusi Stjuart. Ona je bila sasvim u dnu, pred vratima svoje lože. „Unutra je da se čovek skuva“, reče ona. Bila je u hodniku sa Karolinom Eke i njenom majkom i grickala bombone od čokolade. Jedna razvodnica razgovarala je s njima materinski. Lusi je korila novinara kako je vrlo pažljivo od njega što je posetio sve dame redom, a do nje čak nije došao da je zapita je li žedna! Zatim odmah pređe na drugo.

– Znaš, dragi, meni se Nana veoma sviđa.

Želela je da ostane kraj nje za vreme poslednjeg čina, ali se on izvuče uz obećanje da će je sačekati pri izlazu. Dole, pred

pozorištem, Fošeri i Faloaz zapališe cigarete. Pločnik je bio zakrčen, čitava povorka ljudi izašla je napolje da udiše noćnu svežinu usred potmulog hućanja bulevara.

Međutim, Minjon odvuče Štajnera u kafanu *Varijete*. Videći Nanin uspeh, stao ju je hvaliti na sav glas, posmatrajući krišom bankara. Znao ga je on. Već dva puta mu je pomogao da prevari Rožu, a posle, kad je hir bio zadovoljen, doveo ga je njoj pokajanog i vernog. U kafani su se mnogobrojni gosti tiskali oko mermernih stolova, neki su pili stojeći, na brzinu, široka ogledala produžavala su u beskraj tu gužvu glava, uveličavajući bezmerno usku salu sa njena tri lusterata, klupicama sa moleskinom i crvenim uvojitim stepeništem. Štajner sede za sto u prvoj sali koja je gledala na bulevar. Vrata su bila skinuta, možda suviše rano prema sezoni. Fošeri i Faloaz prodoše, bankar ih pozva:

– Hodite da popijemo čašu piva.

Ali ga je druga misao mučila, hteo je da se Nani baci buket. On pozva kелnera, koga je familijarno zvao Ogistom. Minjon, koji je slušao, pogleda ga tako da se ovaj zbuni, te promuca:

– Dva buketa, Ogiste, dajte ih garderoberki, po jedan za obe dame, i u zgodnom trenutku, jelte?

Na drugom kraju sale sedela je jedna devojka pred praznom čašom, oslonivši potiljak na ogledalo iza sebe. Moglo joj je biti najviše osamnaest godina, izgledala je kao ukočena od dugog i uzaludnog čekanja. Pod prirodnim loknama njene lepe kose belelo se lice device sa blagim, naivnim, kadifastim očima, imala je haljinu od zelene svile, okrugao šešir sa jako oborenim obodom. Od noćne svežine bila je sva bela.

– Gle! Eno Satene – promrmlja Fošeri opazivši je.

Faloaz odmah stade da se raspituje.

– Oh, obična uličarka, ništa više!

Ali ona je bila toliki šeret da je novinara zanimalo da s njom razgovara, stoga podiže glas:

– Šta radiš to, Satena?

– Hoću da se usmrdim – odgovori devojka mirno i ne mrdnuvši.

Sva četvorica zadovoljno prsnuše u smeh. Minjon ih je uveravao da još imaju vremena, treba bar dvadeset minuta da se namesti dekor za treći čin. No oba rođaka, pošto su popili pivo, hteli su da se vrate, bilo im je hladno. Minjon, ostavši sam sa Štajnerom, nalakti se, pa mu reče u oči:

– Dakle! Tako je, otići ćemo k njoj, ja ću vas predstaviti. Ali to ima da ostane među nama. Moja žena ne mora o tome ništa da zna.

Kad su se vratili na svoja mesta, Fošeri i Faloaz primetiše u jednoj loži druge galerije neku lepu ženu, skromno odevenu. Kraj nje je bio jedan po izgledu ozbiljan gospodin, šef nekog odeljenja u Ministarstvu unutrašnjih poslova, koga je Faloaz poznavao jer ga je viđao kod Mifaovih. Fošeri je verovao da se zvala gospođa Rober: poštena žena, koja je uvek imala samo po jednog ljubavnika, nikad više, i uvek ugledne ljude.

Morali su se okrenuti. Dagene se smešio na njih. Sad kad je Nana uspela, nije se više krio, doživeo je pravi trijumf u kuloarima. Mladi gimnazista, opet, nije se micao sa svog mesta, diveći se Nani. To je to, to je žena, i on je bio sav crven, mahinalno je svlačio i navlačio rukavice, pa kako je njegov sused govorio o Nani, on se odvaži da ga zapita:

– Oprostite, gospodine, da li poznajete ovu damu koja igra?

– Da, nešto malo – progundā Dagene iznenađen i oklevajuć.

– Vi onda znate i gde stanuje?

Pitanje je bilo tako bezobzirno da je zaželeo da mu odgovori šamarom.

– Ne – reče on nabusito i okrete leđa.

Plavokosi deran oseti da je bio nepristojan, pocrvene još više i osta zbunjen.

Začuše se tri udarca. Garderoberke su imale pune ruke posla, pretrpane bundama i ogrtačima usred publike koja se vraćala. Klaka je pljeskala dekoru koji je prikazivao jednu

pećinu u Etni, izdubljen u srebrnom rudokopu, litice su se sijale kao novi taliri, u dnu Vulkanova kovnica, koja je blistala kao sunce na zapadu. Dijana, već od drugog čina, dogovarala se s bogom da on tobože otputuje kako bi Venera i Mars bili slobodni. Tek što je Dijana ostala sama, a Venera dođe. Drh-tavica prođe kroz salu. Nana je bila naga, mirna i drska, svesna svemoći svoga tela. Bila je obavljena samo tankim velom: njena obla ramena, njena amazonska bista sa prsima čvrsto uzdignutim kao naperena koplja, njeni široki kukovi koji su se njihali sa nasladom, njene butine debele plavuše, celo njeno telo naziralo se pod tom providnom tkaninom kao kroz belu penu. To je bila Venera koja se rađa iz talasa i kojoj je jedina odeća njena duga kosa. Kad Nana podiže ruke, na svetlosti rampe videle su se zlatne dlačice ispod pazuha. Nije bilo pljeskanja. Niko se nije smejao, lica gospode bila su ozbiljna, zategnuta, nos ušiljen, usta suva, bez pljuvačke. Kao da je dunuo neki vetar, blag, potmuo, pun pretnje. Odjednom se u tom detetu pojavljivala nemirna žena koja je donosila ludilo svog pola i otkrivala nedostižnost želje. Nana se još smešila, ali ostrim osmehom aždaje koja guta ljude.

– Dovraga! – šapnu Fošeri Faloazu.

Za to vreme Mars je dotrčao na sastanak u svojoj perjanici i našao se između dve boginje. Tu scenu je Prilijer igrao majstorski, dok ga je Dijana milovala poslednji put pre nego što će ga izdati Vulkanu, dok ga je Venera mazila razjarena prisustvom svoje suparnice, on se predavao blažen i razmekšao kao pile u sosu. Veliki trio je završavao scenu kad se jedna garderoberka pojavi u loži Lusi Stjuart i baci na scenu dva ogromna buketa od belog krina. Zapljjeskaše, Nana i Roza Minjon su zahvaljivale dok je Prilijer podigao bukete. Jedan deo publike iz partera okrete se sa osmehom ka loži Štajnera i Minjona. Sav crven, bankar je nervozno mrdao bradom kao da ga nešto guši.

Nastavak oduševi publiku. Dijana je otišla besna. Venera, sedeći na jednom sprudu obraslom mahovinom, pozva Marsa

kraj sebe. Još se niko nije nikad usudio da prikaže tako strasno zavodenje. Nana je obgrlila Prilijera i privlačila ga k sebi, kad se udno pećine pojavi Fontan, sa strašnom mimikom smešnog gneva i preuveličanom maskom uvređenog muža koji zatiče ženu na delu. U ruci je držao čuvenu mrežu od gvozdene žice. Za trenutak se zaljulja kao ribar kad hoće da hitne sačme i, nekim srećnim potezom, Venera i Mars su uhvaćeni u mrežu; mreža ih je stegla i učinila nepomičnim u položaju srećnih ljubavnika.

Čuo se žagor kao uzdah koji se suviše zadržavao. Nekolicina zapljjeskaše, svi su dolegli bili upereni u Veneru. Malo-pomalo, Nana je ovladala publikom i sad je gospodarila svakim čovekom. Strast koja je odisala iz nje kao iz pomahnitale zveri, širila se sve više i ispunjavala salu. U tom trenutku njen najmanji pokret izražavao je želju, ona je izobličavala put jednim pokretom kao da nevidljiva gudala prelaze preko njenih mišića. Malje sa zatiljka odgonio je mlak i bludeći dah koji je dolazio iz usta neke žene. Fošeri je video pred sobom gimnazistu koga je strast podigla sa sedišta. Želeo je da pogleda grofa od Vandevra, vrlo bledeg i stisnutih usnica, debelog Štajnera, kome se lice krivilo kao da ga je udarila kap, Labordeta, koji je gledao dogledom kao stari džambas kad mu se sviđa dobra kobila, Dagenea, kome su se uši crvenele i mrdale od zadovoljstva. Zatim se okrete za časak i osta zapanjen onim što primeti u loži kod Mifaovih: iza bele i ozbiljne grofice propinjao se grof, zabezeknut, s crvenim pegama na licu, a kraj njega, u senci, stare oči markiza od Šurara ličile su na mačje oči koje su sijale kao fosfor i zlato. Svet se gušio, ispod kose tekao je znoj. Za tri sata, koliko su bili tu, disanje je zagrejalo vazduh mirisom ljudi. Uz svetlucanje plina, prašina se zgušnjavala i zastajala ispod lusterata. Cela se sala kretala, drhtala kao u nekoj vrtoglavici, umorna i razdražena, skrhanu tom sanjivom željom ponoći, koja se nejasno izražavala u dnu loža. A Nana, pred tom publikom koja je bila van sebe, pred tih hiljadu pet stotina lica skupljenih, posustalih i nervno poremećenih, bila je pobednik sa svojim mermernim

telom, svojim polom dovoljno snažnim da skrši svu to masu a da sama ne bude ni dodirnutu.

Komad se bližio kraju. Na pobjedničke Vulkanove uzvike ceo je Olimp prošao pokraj ljubavnika sa uzvicima „oh!“ od iznenađenja i zajedljivosti. Jupiter je rekao: „Sine, smatram da ste vrlo neozbiljni kad ste nas pozvali da vidimo tako šta.“ Zatim se sve obrnulo u korist Venere. Hor rogonja, koji je Irida opet dovela, moli boga bogova da prekine istragu, jer otkako su žene ostale kod kuća, život je po muškarce postao neizdržljiv. Oni više vole da budu varani i mirni. I u tome je poruka komada. Veneru su oslobodili. Vulkan je dobio razvod braka. Mars se pomirio sa Dijanom. Jupiter, da bi imao mira kod kuće, namesti svoju malu pralju u neko sazvežđe. Najzad pustiše Amora iz zatvora, gde je bio sa kokotama umesto da menja glagol voleti. Zavesa se spušta nad apoteozom. Hor rogonja kleči pevajući himnu zahvalnosti Veneri, koja se smeje i raste u svojoj suverenoj nagoti.

Publika je već bila na nogama i izlazila. Izazivali su pisce i umetnike usred grmljavine pljeskanja. Uzvici: „Nana! Nana!“ prolamali su se ludački. Sala se još nije ispraznila a počelo se mračiti, rampa je bila ugašena, luster je smanjivao svetlost, duge zavese navlačile su se na proscenijum i sakrivala pozlatu galerija, i ta sala tako topla i hučna utonu odjednom u težak san, dok se miris plesni i prašine peo uvis. Na rubu lože, čekajući dok masa prođe, grofica Mifa stajala je umotana u krzno i posmatrala mrak.

U kuloarima su se muvale garderoberke, koje su izgubile glavu zbog prezaposlenosti. Fošeri i Faloaz žurili su da posmatraju svet pri izlasku. Duž trema gospoda su pravila lanac, dok su niz oba stepeništa ravnomerno i zbijeno silazile dve beskrajne povorke ljudi. Štajner sa Minjonom prvi je promakao. Grof od Vandevra proveo je ispod ruke Blanšu od Sivrija. Gaga i njena kći bile su za trenutak zbunjene, ali se Labordet požurio da im nađe kola i otmeno zatvori vrata za njima. Niko nije

video kad je Dagene prošao. Kako je gimnazista, zajapurenih obraza, rešen da čeka pred vratima na koja izlaze glumci, jurio ka prolazu Panorama, čija su vrata bila zatvorena, on se očeošao o Satenu, koja je stajala na ivici pločnika, ali očajan, on je odbi grubo i izgubi se u gomili sa suzama želje i nemoći u očima. Gospoda su palila cigare i odlazila pevušeći „Kad Venera noću luta“. Satena se vratila pred kafanu *Varijete*, u kojoj ju je Ogist častio. Neki debeljko, vrlo zagrejan, odvede je naposljetku na mračni bulevar koji se najzad smirio. Svet je, međutim, još izlazio. Faloaz je čekao Klarisu. Fošeri je, međutim, obećao da sačeka Lusi sa Karolinom Eke i njenom majkom. One stigoše, zakrčivši ceo jedan put predvorja, smejući se glasno upravo kad su Mifaovi prolazili sa svojim ledenim izgledom. Bordenav je baš tada gurnuo jedna vrantanca i uspeo da dobije od Fošerija formalno obećanje da će napisati članak. Bio je sav znojav, ozaren, kao opijen uspehom.

– Evo sigurnih dve stotine predstava – reče ljubazno Faloaz.
– Ceo Pariz proći će kroz vaše pozorište.

A Bordenav, ljuteći se, naglim pokretom podbratka pokaza publiku koja se gušila u tremu, tu zbrku suvih usana, zažarenih pogleda, koje je još zagrevala Nana, i viknu snažno:

– Reci slobodno: kroz moj burdelj, prokleti tvrdoglavko!